HELSINGIN HOVIOIKEUS

Hovioikeudenneuvos Sanna Mikkola

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto 30.9.2022 asiassa U 72/2022 vp: Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi varojen takaisinhankinnasta ja menetetyksi tuomitsemisesta / Lakivaliokunnan kuuleminen 4.10.2022

Yleistä

Hovioikeus katsoo, että oikeusministeriön muistiossa on käsitelty asianmukaisen kattavasti ja monipuolisesti komission ehdotus. Hovioikeus voi lähtökohtaisesti yhtyä valtioneuvoston kantoihin.

Hovioikeus toteaa, että tuomioistuinten näkökulma on rajallinen, koska ne käsittelevät menettämisseuraamuksia vain siinä määrin kuin syyttäjät (ja harvinaisissa tapauksissa asianomistajat) esittävät menettämisvaatimuksia tuomioistuimessa. Hovioikeus lausuu siksi lähemmin vain menettämisseuraamusten aineellisiin edellytyksiin liittyvistä kysymyksistä.

Yksityiskohtaisia huomioita

1. Hovioikeuden käsityksen mukaan kansallinen lainsäädäntö turvaa asianomistajan oikeudet kansainvälisestikin vertaillen varsin hyvin. Käytännössä kuitenkin esiintyy ennen muuta kansainvälisluonteisissa asioissa tilanteita, joissa asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen ja sitä vastaavan hyödyn menettämisen välillä on jännitteitä. Vaikka uusimmissa kansainvälisissä instrumenteissa onkin tapahtunut positiivista kehitystä, asianomistajan oikeuksien huomioon ottamisessa on edelleen kehitettävää. Tässä suhteessa ehdotettu 18 artikla ei vaikuta tuovan mitään parannusta nykytilaan.
2. Mitä tulee artiklaan 15, hovioikeus kyseenalaistaa tarpeen ehdotettuihin laajennuksiin ja pitää eräitä artiklan 1 kappaleen alakohdissa esitettyjä vaatimuksia ongelmallisena. Ensinnäkin alakohdan d osalta herää kysymys, tarkoittaako ehdotuksen termi ”immunity” vain syytesuojaa, kuten asia on ymmärretty oikeusministeriön muistiossa. Termin voi ymmärtää viittaavan myös lainkäytölliseen koskemattomuuteen, jota nauttii muun muassa diplomaattinen edustaja (Wienin yleissopimus, L 3/1070) ja se, joka on Suomen viranomaisen kutsusta saapunut todistamaan (L oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa). Asiaa olisi jatkovalmistelussa selvennettävä. Joka tapauksessa diplomaattista suojaa nauttivien henkilöiden osalta esitys ei vaikuta toteuttamiskelpoiselta. Myös artiklassa käytetty ilmaisu ”criminal proceedings” on tulkinnanvarainen, mutta sillä viitattaneen enemminkin oikeudenkäyntiin (komission ehdotuksen s. 12: ”where all the evidence for a criminal offence is present”) kuin rikosprosessiin laajassa merkityksessä esitutkinnasta lainvoimaiseen tuomioon tai vieläpä tuomion täytäntöönpanoon asti.

3. Edelleen 15 artiklan 1 kohdan ja sen f alakohdan osalta mahdollisuus menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen vanhentumisen jälkeen voidaan kyseenalaistaa etenkin oikeusvarmuuden kannalta. Joka tapauksessa asiasta olisi säädettävä täsmällisemmin. Yksi kansallisen lainsäädännön kanssa suhteellisen vaivaton vaihtoehto olisi ulottaa nimenomaisesti rikoslain 8 luvun 4 §:n mukainen mahdollisuus jatkaa kerran vuodella syyteoikeuden vanhentumisaikaa myös niihin tapauksiin, joissa kysymyksessä on ainoastaan menettämisvaatimus, ei syytettä. Epäselvää nykyisin on, voidaanko sanotun pykälän nojalla syyteoikeutta jatkaa vain menettämisvaatimuksen esittämiseksi.
4. Hovioikeus ei voi puoltaa komission ehdotuksen16 artiklaa rikolliseen toimintaan liittyvän selittämättömän varallisuuden menetetyksi tuomitsemisesta. Hovioikeus pitää epäonnistuneena ensimmäistä eli alakohdassa a olevaa edellytystä, jonka omaisuus jäädytetään rikollisjärjestön puitteissa tehtyjä rikoksia koskevan tutkinnan yhteydessä. Menettämisseuraamuksen aineellisena edellytyksenä ei tule olla, mitä rikosta on alkujaan lähdetty tutkimaan. Lisäksi ehdotetussa artiklassa ei, toisin kuin laajennetussa hyödyn menettämisessä, ole mitenkään rajoitettu sitä henkilöpiiriä, jonka omaisuutta voidaan tuomita menetetyksi. Hovioikeus huomauttaa, ettei pelkkää rikollisjärjestöön kuulumista ole säädetty rangaistavaksi, mutta ehdotus ei rajoittuisi edes järjestön jäseniin. Tietyn varallisuuden omistaminen ei sekään ole rangaistavaa, vaikka sen alkuperä olisikin epäselvä. Herääkin kysymys, olisiko kysymyksessä ylipäätään rikokseen johdosta tuomittavasta preventiivisestä keinosta, turvaamistoimesta, vai tosiasiallisesti rangaistuksesta ”vääränlaisesta” omaisuudesta ”vääränlaisissa” olosuhteissa (vrt. esim. EIT Welch v. Yhdistynyt kuningaskunta 9.2.1995 ja Phillips v. Yhdistynyt Kuningaskunta 5.7.2001 menettämisseuraamuksen ja rangaistuksen välisestä rajanvedosta). Suomessa ei ole rangaistusluonteisia menettämisseuraamuksia eikä menettämisseuraamuksia hovioikeuden näkemyksen mukaan käyttää tosiasiallisena rangaistuksena. Ehdotus ei näytä myöskään yhteensopivalta sen Suomessa jo yli sata vuotta sitten omaksutun periaatteen kanssa, jonka mukaan menettämisseuraamus voidaan tuomita vain rikoksen perusteella. Ehdotus vaikuttaa siten erittäin kyseenalaiselta rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen, syyttömyysolettaman ja omaisuuden suojan kannalta. Tuomioistuinnäkökulmasta voidaan huomauttaa vielä siitä, että tämänkaltainen sääntely toisi mukanaan todennäköisesti huomattavia näyttöongelmia.